

УДК 658.0:339.9

С.О. Ткаченко, канд. екон. наук, доцент

Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна

ПРОГНОЗУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ – СКЛАДОВА СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ СФЕРИ ОБІГУ

У статті визначено методику прогнозування як обсягів, так і ефективності діяльності суб'єктів сфери обігу. Запропоновано використання методу визначення можливого обсягу обороту по окремій товарній групі як основного методу прогнозування суб'єктів господарювання сфери обігу, спрямованого на забезпечення заходів реалізації дієвої системи попередження потенціальних загроз та забезпечення захисту конкурентоспроможності і фінансової безпеки.

Ключові слова: транзакційні витрати, обіг, ціна закупівлі, ресурси.

В статье определена методика прогнозирования как объемов, так и эффективности деятельности субъектов сферы оборота. Предложено использование метода определения возможного объема оборота по отдельной товарной группе как основного метода прогнозирования субъектов хозяйствования сферы оборота, направленного на обеспечение мероприятий реализации действенной системы предупреждения потенциальных угроз и обеспечение защиты конкурентоспособности и финансовой безопасности.

Ключевые слова: транзакционные расходы, оборот, цена закупки, ресурсы.

In the article the method for predicting both volume and efficiency of the entities in the treatment. Proposed the use of the method for determining the volume of traffic on a possible separate shipments, as the main method of forecasting entities, aimed at ensuring the effective implementation of measures of prevention of potential threats and to protect the competitiveness and financial security.

Key words: transaction costs, handling, purchase price, resources.

Актуальність теми дослідження. Сучасні умови функціонування суб'єктів господарювання, незалежно від форми власності, на відміну від планово-адміністративної економіки, де переважала державна форма власності підприємств із жорсткими централізованими адміністративними заходами регулювання, характеризуються наявністю постійного динамічного руху зовнішнього та внутрішнього середовища.

Разом з тим ускладнюються умови господарювання, що пов'язано не лише із загостренням і збільшенням конкурентної боротьби і підприємницьких ризиків, а й затягуванням трансформаційних перетворень і значним податковим навантаженням.

За таких умов вкрай актуальним є питання впровадження ефективної системи прогнозування фінансово-господарської діяльності, що передбачає мінімізацію ризиків, формування прийняттого рівня фінансової безпеки, визначення основних факторів впливу тощо.

Постановка проблеми. Проведений аналіз вітчизняних наукових досліджень з цієї тематики свідчить, що незважаючи на широкий перелік існуючих в економічній літературі досліджень із питань прогнозування діяльності, досі залишається відкритим питання взаємозв'язку потенційної ефективності суб'єктів сфери обігу та рівня їх економічної і фінансової безпеки, що вимагає формування нового комплексу інструментарію, де пріоритетним важелем має виступати система попередження потенційних загроз та забезпечення захисту конкурентоспроможності і фінансової безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо проблематики прогнозування ефективності діяльності, як складової системи економічної та фінансової безпеки суб'єктів господарювання, розглядаються в наукових роботах як українських, так і зарубіжних учених, а саме: Л. Абалкіна, О. Барановського, І. В. Гейця, Н.О. Власової, Т.С. Клебанової, Г.І. Башняніна та інших. Проте ці думки часто неоднозначні, а об'єктивна необхідність розроблення основних засад планування та прогнозування фінансово-господарської діяльності потребує додаткового вдосконалення.

Постановка завдання. Формування методики прогнозування ефективності діяльності суб'єктів господарювання за умов дотримання критеріїв безпеки і конкурентоспроможності діяльності.

Виклад основного матеріалу. У теорії та практиці фінансово-господарської діяльності загально визнано, що ефективність функціонування суб'єкта сфери обігу взаємо-

пов'язана з правильністю вибору необхідного методичного інструментарію прогнозування обсягів діяльності, що обумовлено технологічною складовою системи господарювання та вирішенням послідовного ряду завдань, спрямованих на досягнення визначених результатів ефективності, рентабельності, платоспроможності, утримання частки ринку та розширення масштабів діяльності, дотримання нормативних показників дебіторської та кредиторської заборгованості тощо.

На нашу думку, особливу увагу слід приділити саме визначенню прогнозного товарообороту по окремих товарних групах, розрахунку потреби надходження окремих товарних груп з урахуванням прогнозованої зміни нормованих показників як по запасах, так і витратах, розподілу ресурсів у часовому розрізі та інше.

Виходячи із того, що система фінансової безпеки раніше в наших роботах розглядалась як «механізм комплексних дій щодо протидії як потенційним, так і реальним загрозам» [10], ми можемо визначити такі основні прийоми прогнозування обсягу реалізації товарів: аналітичні, статистичні, експертні методи. Окремо слід зазначити, що набули поширення методи математичного прогнозування, екстраполяції, спектрального, кореляційного аналізу й інші.

Враховуючи завдання нашого дослідження, більш прийнятним методом прогнозування ефективності діяльності, на нашу думку, є метод визначення можливого обсягу обороту по окремій товарній групі, який характеризується як основний (операційний) вид діяльності суб'єктів сфери обігу.

Варіанти вирішення зазначених специфічних питань фінансово-господарської діяльності суб'єктів обігу під час формування та реалізації товарних номенклатур враховані нами при розробленні методики прогнозування обсягів і ефективності діяльності торгівельного підприємства.

Основа визначеного методу полягає в аналізі інформаційної складової ринку за попередній плановому період, показників оперативного обліку реалізації, а також даних споживчого попиту і ступені його задоволення, що дозволяє врахувати єдність як пропозиції, так і попиту, що виступає істотною перевагою під час прогнозування ефективності операційної діяльності відповідно до потреб ресурсних ринків.

Сучасна економічна теорія передбачає таку послідовність дій, спрямованих на визначення прогнозних показників операційної діяльності суб'єктів господарювання сфери обігу.

Здійснюється розрахунок ступеня достатності товарної групи в цілому за кожний рік попереднього плановому періоду.

Під час визначення зазначеного показника відповідно до ступеня достатності й рівня забезпеченості доцільно по групах ресурсів проводити корегування фактичної реалізації, а враховуючи те, що на обсяг реалізації у плановому періоді, за умов задоволення попиту споживачів як по обсягу, так і по товарній номенклатурі, безпосередньо впливає співвідношення попиту та пропозиції, то, на нашу думку, можливі певні коливання, які можна прогнозувати за допомогою таких методів:

- застосування методу екстраполяції середньорічного темпу приросту реалізації продукції доцільно у разі неповного ступеня забезпечення товарними ресурсами, що пов'язано із непрогнозованими змінами як у можливому задоволенні товарних потреб, так і існуючими тенденціями товарного ринку в цілому. Також на вибір цього методу впливає недостатнє забезпечення як збутової політики, так політики формування складських ресурсів;

- у разі забезпеченості товарними запасами в повному обсязі слід використовувати показники приросту обсягу реалізації за попередній плановому рік.

Разом з тим слід наголосити, що запропоновані варіанти розрахунків слід використовувати у разі збереження сформованої динаміки обороту, адже вони не враховують істотного зовнішнього впливу з боку кон'юнктури ринку, валютних коливань, зміни стану економіки в цілому, що може призвести до викривлення результатів.

У разі прогнозування змін у майбутньому періоді слід враховувати пропорційні коливання як обсягів реалізації, так загального обсягу обороту.

Після визначення можливого обсягу реалізації слід розрахувати потребу їх надходження з урахуванням змін запасів і норм витрат, а за допомогою «балансового зв'язування» визначити потребу в надходженні ресурсів.

У свою чергу, поквартальний розподіл надходжень ресурсів визначається через показники сезонної хвилі реалізації в абсолютному або вартісному вираженні, а тому особливу увагу слід приділити визначенню оптимального розміру партії.

Слід наголосити, що зазначені механізми розрахунків не дають змогу визначити коливання попиту на ресурси у кварталному розрізі, проте саме аналіз коливань попиту в межах кварталу є одним з найважливіших завдань визначення перспективних показників діяльності.

Окремим етапом методики прогнозування обсягів і ефективності діяльності суб'єктів сфери обігу є оцінка впливів цін і трансакційних витрат на економічний ефект від формування наявних ресурсів.

Слід зазначити, що сьогодні значне поширення одержали дослідження шляхів врахування витрат, спрямованих на зниження впливу невизначеності зовнішнього середовища (трансакційних витрат) для ухвалення рішень щодо фінансування та формування номенклатури ресурсів.

Ці розрахунки пов'язані з пошуком, збором і аналізом інформації про потенційних постачальників, оцінкою кон'юнктури товарного ринку, визначення витрат за результатами комерційних операцій та інше.

З позицій теорії економічної науки, трансакційні витрати відображають перевищення над ціною завершеної рівноваги, що обумовлюється коливаннями та розривами у ринкових цінах, вибором оптимальних альтернатив, пошуком найбільш сприятливих угод і характеризують діяльність суб'єкта у грошовому вираженні [11; 5; 4; 8].

У свою чергу А.П. Міщенко [6], характеризуючи трансакційні витрати, включає в них витрати, пов'язані як з моніторингом ринку, умовами і реалізацією контракту, так і процесом руху товарних ресурсів.

Ми поділяємо погляд щодо оцінювання подібних витрат і необхідності їх врахування. Проте, на наш погляд, суб'єктам сфери обігу слід приділяти увагу визначенню сукупного впливу як трансакційних витрат, так і ціни закупівлі споживчих товарів у виробників та посередників на результати діяльності, тому що не потребує додаткового обґрунтування думка: чим нижче ціна формування запасів товарних ресурсів, тим вище прибуток суб'єкта.

Однак, як показало проведене нами дослідження, наявні методики не дозволяють визначити необхідну кількість конкретної номенклатури для забезпечення необхідного доходу.

Враховуючи зазначене, розглянемо можливість визначення мінімальної кількості ресурсів для забезпечення беззбиткової діяльності суб'єкта сфери обігу.

На нашу думку, найбільш оптимальним для вирішення цього завдання є метод визначення «точки беззбитковості», заснований на розрахунку двох базових показників: обсяг реалізованої продукції (обороту) та її собівартості у вигляді витрат на придбання та реалізацію (витрати обігу).

З метою впровадження визначеного методу та для більш коректного оцінювання впливу сукупності трансакційних витрат і закупівельної ціни товару на результат економічної діяльності підприємства, ми пропонуємо оперувати такими формалізованими показниками:

$$K \cdot aP(1 - B_{пер}) - B_{пост} = K \cdot P_0 + B_{тр}, \quad (1)$$

де K – кількість одиниць товару;

P – середня ціна одиниці товару на товарному ринку регіону діяльності торговельного підприємства;

P_0 – ціна закупівлі одиниці товару у виробника або посередника;

a – коефіцієнт, що корегує середню ціну вартості товару відповідно до трансакційних складових;

$B_{пер}$ – умовно-змінні витрати обігу;

$B_{пост}$ – умовно-постійні витрати обігу;

$B_{тр}$ – трансакційні витрати торговельного підприємства розраховуючи на один контракт на поставку товарів.

Ліва частині формули (1) відображає реальний прогнозний розмір виручки від реалізації без врахування витрат обігу. Тут слід враховувати, що складові формування виручки від реалізації можуть не повною мірою відповідати сформованій ціні ринку і для подолання цієї диспропорції слід враховувати коефіцієнт корегування (a), що уточнює реальну ринкову ситуацію й підвищує точність попереднього аналізу.

Слід зауважити, що деталізація розрахунків по окремих постачальниках дозволяє найбільш реально визначити спроможність підвищення економічної ефективності фінансово-господарської діяльності суб'єкта обігу.

У зв'язку із практичною неможливістю визначити витрати по кожній асортиментній позиції, в розрахунках прийнято середні величини:

- умовно-змінних витрат – як відношення їхньої суми до обороту;

- умовно-постійних – як абсолютне значення, пропорційне частці в обороті по товарній позиції.

Таким чином, використовуючи наведену формулу, можна визначити кількісні показники формування складських запасів товарних ресурсів, що забезпечать досягнення запланованого показника ефективності через визначення «точки беззбитковості» для конкретної номенклатурної позиції.

У свою чергу, для розрахунку показника оцінювання прямого економічного ефекту, ми пропонуємо використовувати таку формулу:

$$ПЕЕ = K \cdot a \cdot P(1 - B_{пер}) - B_{пост} - K \cdot P_0 + B_{тр}. \quad (2)$$

Якщо значення показника $ПЕЕ$, який відображає прибуток підприємства від закупівлі й реалізації аналізованої позиції, буде позитивним, то реалізація угоди є економічно вигідною і варто здійснювати збільшення операцій з постачання товарних ресурсів.

Шляхом перетворення формул (1) та (2) можна розрахувати показник економічної ефективності закупівель (W), що характеризує кількісне перевищення прогнозного обсягу реалізації, очищеного від витрат обігу, над витратами на закупівлю товарної продукції:

$$W = \frac{K \cdot a \cdot P(1 - B_{пер}) - B_{пост} - K \cdot P_0 + B_{тр}}{K \cdot P_0 + B_{тр}}. \quad (3)$$

Висновки. Враховуючи викладене, ми можемо констатувати, що використання запропонованої методики прогнозування як обсягів, так і ефективності діяльності дозво-

лить суб'єктам сфери обігу підвищити ступінь обґрунтованості прийнятих рішень щодо реалізації ресурсного потенціалу і формування ресурсних нагромаджень.

Разом з тим зазначені процеси діяльності спрямовані на формування сукупності конкретних угод, де від ефективності кожної залежить загальна ефективність діяльності суб'єкта підприємства.

Список використаних джерел

1. *Антикризисное управление* : учебник / под ред. Э. М. Короткова. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 432 с. – (Серия «Высшее образование»).
2. *Башнянин Г. І.* Ефективність дерегуляції економічних систем перехідного типу: методологічні проблеми метрологічного аналізу / Г. І. Башнянин, Г. С. Третьак. – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2008. – 502 с.
3. *Власова Н. О.* Ефективність формування фінансових результатів підприємств роздрібною торгівлі / Н. О. Власова, І. Ю. Мелушова ; Харків. держ. ун-т харчування та торгівлі. – Х., 2008. – 256 с.
4. *Дугінець Г. В.* Державне регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції в Україні / Г. В. Дугінець // Научные труды Донецкого техн. ун-та. Серия: экономическая. – 2006. – Вып. 103-3. – С. 83-86.
5. *Малахов С.* Трансакционные издержки и макроэкономическое равновесие / С. Малахов // Вопросы экономики. – 1998. – № 11. – С. 78-96.
6. *Міщенко А. П.* Стратегічне управління : навчальний посібник / А. П. Міщенко. – Видання друге. – Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП, 2007. – 332 с.
7. *Моделі й методи соціально-економічного прогнозування* : підручник / В. Геєць, Т. С. Клебанова, В. В. Іванов. – Х. : ХДЕУ, 2003. – 344 с.
8. *Олейник А.* Институциональная экономика : учебник / А. Олейник, Р. Нуреев ; под общ. ред. А. Олейника. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 704 с.
9. *Синиця Л. В.* Оцінка стійкості підприємства : монографія / Л. В. Синиця. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 184 с.
10. *Ткаченко С. О.* Формування системи безпеки фінансово-господарської діяльності підприємств: концептуальні засади та основні напрями / С. О. Ткаченко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки» : науковий збірник. – Чернігів : Черніг. держ. технол. ун-т, 2012. – № 3 (60). – С. 72-77.
11. *Управління затратами підприємства* : монографія / А. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов, Л. Ю. Хлап'юнов, Г. А. Макухін. – К. : Лібра, 2007. – 320 с.